

VAIHDETAAN AJATUKSIA, EI RAKENTEITA

Satu Heikkilä & Pirkko Majakangas *Hyvin menee! Suomea aikuisille*. Helsinki: Otava 2002. 192 s. ISBN 951-1-17117-8.

Keväällä 2002 ilmestyi uusi suomen kielen alkeisoppikirja, Satu Heikkilän ja Pirkko Majakangaan *Hyvin menee! Suomea aikuisille*. Kirjan on kustantanut Otava, joka aikoinaan julkaisi Maija-Hellikki Aaltion laajalti käytetyn *Finnish for foreigners* -oppikirjasarjan. Tekijöiden mukaan *Hyvin menee* -oppimateriaali on tarkoitettu »aikuisille ja nuorille maahanmuuttajille sekä Suomen ulkopuolella asuville suomen kielen opiskelusta kiinnostuneille». Oppikirjaan kuuluu äänite, jossa on kappaleiden tekstit ja puheenymmärtämisharjoitukset. Erillinen opettajanopas sisältää puheenymmärtämisharjoitukset teksteinä, harjoitusten mallivastauksia sekä lisätehtäviä. Kirjaan liittyy myös kaksi erillistä sanastoa (suomi–englanti–suomi ja suomi–venäjä–suomi).

FUNKTIOITA, RAKENTEITA JA SANASTOA

Jo esipuheesta saa kuvan, että *Hyvin menee* asettuu funktionaalisesti orientoituneiden suomen kielen oppikirjojen harvalukuiseen joukkoon. Tekijöiden lähtökohtana on ollut se, että »kieli on kommunikaation väline». Oppimisen tavoitteeksi mainitaan toiminnallinen kielitaito. Funktionaalisuus ei jää vain esipuheeseen. Jokaisen lukukappaleen

alussa kerrotaan erillisessä tietolaatikossa, mitä kyseisessä kappaleessa opiskellaan: mitä funktioita, mitä rakenteita, mitä sanastoa. Suomen kielen oppikirjaksi Heikkilän ja Majakangaan kirja on siis poikkeuksellisen ilmifunktionaalinen. Erityyppiset tavoitteet näkyvät myös sisällysluettelosta, ja ne on eroteltu siinä omiksi sarakkeikseen. Tällainen käyttäjäystävällinen tapa on tuttu muiden kielten oppimateriaaleista, mutta sitä on harvemmin nähty suomen kielen oppikirjoissa.

Useista oppikirjavertailuista on käynyt ilmi, että kirjoissa esitellään pitkälti samat rakenteet, vaikka rakenteiden opettamisjärjestys ja painotukset vaihtelevatkin (ks. tarkemmin Forsman Svensson 1999; Koskela ja Suni 2000; Martin 1999). Melko suuri yksimielisyys tuntuu vallitsevan myös siitä, mitkä rakenteista ovat muita perifeerimpiä ja siten myöhempään oppimisen vaiheeseen joutavia; rakennekeskeiset kirjat pystyvät tietysti mahdollittamaan jo alkeisvaiheeseen useampia rakenteita kuin muiden periaatteiden mukaan laaditut kirjat.

Heikkilän ja Majakangaan kirja poikkeaa ruodusta muutamassa kohtaa. Koska oppijoilla on jo varhain tarve kertoa menneistä tapahtumista, *olla*-verbin imperfekti esitellään niinkin aikaisin kuin kappaleessa 3. Muu imperfektin muodostus käydään

läpi vasta kappaleessa 22; teksteissä esiintyy imperfektimuotoja kuitenkin jo sitä ennen. Myös passiivi esitellään varhain. Dialogeissa se esiintyy useita kertoja ennen varsinaista muodon opettelua kappaleessa 19. Moniin muihin oppikirjoihin verrattuna esimerkiksi *t*-monikko opiskellaan myöhään. Astevaihtelu ja taivutusvartalat saavat vain vähän huomiota. Monien muiden kirjojen tapaan (ks. Forsman Svensson 1999) Heikkilän ja Majakankaan kirjan ulkopuolelle jäävät muun muassa *i*-monikko, komparaatio ja järjestysluvat. Useista alkeisoppikirjoista puuttuva konditionaali sen sijaan vilahtelee teksteissä kohteliaisuuden osoittimena jo kappaleesta 2 lähtien: *Haluaisiin nenäliinoja. Kuinka paljon yksi paketti maksaa?* Muotoa ei kuitenkaan analysoida eksplisiittisesti.

Kuten esipuheessa todetaan, muotoja esitellään ensin fraasinomaisesti ja niitä analysoidaan vasta sen jälkeen. Menetelmä ei ole yhtä vahvasti induktiivinen kuin esimerkiksi *Elämän suolaa* -kirjassa (Lauranto 1996). Rakenteisiin liittyvät harjoitukset vaativat asioiden ymmärtämistä ja soveltamista; drillejä ei kirjassa ole. Kielioppiasiat esitellään kokonaisuuksina: esimerkiksi verbityypit 1–6 käydään läpi samalla kertaa. Tavallista yksityiskohtaisemman esittelyn saa myös partitiivi. Laatikoista pitävä oppija ihastunee selkeisiin kielioppialueamiin, joissa poikkeukset on merkitty eri värein.

Alkeisoppikirjoissa sanastoa koskevat valinnat on tehty eri periaattein: rakennekeskeisissä kirjoissa rakenteet säätelevät mukaan tulevia aihepiirejä ja sanastoa. Kielenkäytön tarkoituksista lähtevässä *Hyvin menee* -kirjassa sanasto on osin melko tyyppillistä (numerot, viikonpäivät, ilmansuunnat, ammatit ym.), osin erikoisempaa (onnettomuus, työkalut). Tekstien aihepiirejä lienevät pitkälti ohjanneet sisällysluettelossa mainitut kielenkäytön funktiot: terveh-

timinen, kiittäminen, kysyminen, pyytäminen, ehdottaminen, kieltäminen, tunteiden ilmaiseminen ynnä muu. Esipuheessa mainitusta sanastopainotuksesta huolimatta sanojen johtamiseen ei kirjassa puututa lainkaan; johdoksista esitellään vain *-sti*. Johtamisen harjoittelu olisi kuitenkin oleellista jo siksi, että sanoja on hyvä oppia luomaan itsekin alusta lähtien. Sinänsä oppikirjan sanastoharjoitukset ovat hyviä: sanoja pyydetään ryhmittelemään, niitä pitää yhdistää ja ryhmistä tulee erottaa joukkoon kuulumattomat. Lisää olisi voinut olla esimerkiksi sellaisia tehtäviä, joissa pyritään kuvaamaan käsitteitä kiertoilmauksin.

YMMÄRTÄMISTÄ JA TUOTTAMISTA

Viime vuosina on korostettu toistuvasti, kuinka keskeistä olisi harjoittaa erityisesti ymmärtämistaitoja jo kielenopiskelun alkutaipaleella. Heikkilän ja Majakankaan oppikirjassa on runsaasti harjoituksia, jotka tähtäävät siihen, että suomenoppijat harjaantuvat hahmottamaan teksteistä ja keskusteluista olennaisen. Erityisesti puheen ymmärtämisen harjoittaminen on oivaltavaa. Esimerkiksi kappaleessa 2 kuunnellaan muotinäytöksen selostusta, ja oppijan tehtävänä on yhdistää kuulemansa perusteella värit ja vaatteet. Seuraavassa kappaleessa kuunnellaan dialogeja, joissa sovitaan tapaamisista. Harjoituksessa on valmiina kellonajat, ja puheesta pitää poimia viikonpäivät. Kappaleessa 9 on harjoitus, jossa paikallisradion toimittaja haastattelee markettiin ostoksille tulevia, ja haastatteluista poimitaan, mitä haastateltavat aikovat ostaa. Tämäntapaisia harjoituksia opettajat voisivat itsekin tehdä lisää.

Myös tekstinymmärtämisen taitoa harjoitellaan. Esimerkiksi kappaleessa 4 puretaan teksti sellaisten tehtävien avulla, jotka ohjaavat etsimään siitä keskeiset asumi-

seen ja perheeseen liittyvät sanat. Toisinaan kappaleiden teksteihin liittyy väittämiä, joista pitää valita oikea vaihtoehto, ja toisinaan niitä puretaan perinteisesti sisältökysymysten avulla. Yllättävää kyllä vasta kirjan viimeisessä kappaleessa tarkastellaan autenttisia lehtitekstejä.

Tuottamista harjoitellaan monin tavoin, sekä suullisesti että kirjallisesti. Tavallisesti parin kanssa keskustellaan jostakin aiheesta tai tehdään tiettyä puhetilannetta simuloiva dialogi. Suurin osa tehtävistä vaikuttaa todelliselta tiedonvälittämiseltä, mutta jotkin harjoitustyypeistä eivät tue kirjan muuten niin kommunikatiivisia pyrkimyksiä: parin kanssa ei liene kovin mielekäästä muodostaa esimerkkilauseita kappaleessa esiintyneistä uusista verbeistä (s. 58). Kaikesta funktionaalisuudesta huolimatta tässäkin kirjassa pudotaan siis välillä strukturalismin loukkuun. Viestinnällinen tavoite uupuu toisinaan muutenkin. Esimerkiksi kappaleessa 12 pyydetään kysymään parilta, missä luokkahuoneen tavarat ja huonekalut ovat. Kappaleessa 22 pyydetään tekemään parin kanssa kysymyksiä Marietten lomaviikosta kirjassa olevien kalenterimerkintöjen pohjalta. Näidenkin tehtävien toteutus on tietysti viime kädessä opettajasta kiinni: kaikkia tehtävänantojahan voi kehittää tavoitteellisen toiminnan suuntaan.

On tärkeää, että kirjoittamista harjoitellaan alusta lähtien. Heikkilän ja Majakan kaan kirjassa on tavanomaisia täydennystehtäviä ja lauseidenmuodostamistehtäviä, joiden avulla opiskeltavat asiat otetaan käyttöön myös kirjallisesti. Lähes jokaisessa kappaleessa on viimeisenä erityinen omaa tuottamista vaativa kirjoittamistehtävä. Perinteisten, usein kontekstittomien oman päivän kuvausten ja kirjeiden asemesta kirjantekijät ovat selvästikin pyrkineet kontekstualisoimaan (ks. esim. Shrum ja Glisan 1994) tehtäviä »tosielämän» kirjoittamistehtäviksi. Esimerkiksi kappaleen

20 kirjoittamistehtävän ohje kuuluu seuraavasti (s. 148): »Kaupungin keskustan yrittäjät tekevät tutkimusta siitä, mitä ihmiset yleensä tekevät keskustassa. Kirjoitat tutkimukseen omasta päivästäsi kaupungin keskustassa. Kirjoita, mitä menet sinne tekemään ja missä käyt. Voit käyttää apunasi oheista kuviota.»

SUOMALAISTA ARKEA — JA ARKISUOMEA?

Verrattuna joihinkin muihin oppikirjoihin *Hyvin menee* -kirjassa on niukasti tietoutta Suomen historiasta ja kulttuurista. Kirjan vahvuutena onkin arkipäivän elämän kuvaaminen; sitä kautta välittyy olennaisia asioita suomalaisesta kulttuuristakin. Käytyään kirjan läpi suomenoppijalla on paljon tietoa siitä, miten tavanomaisissa asioimiskeskusteluissa toimitaan. Suomalaisen arjen esittelyssä kirja on onnistunut myös siinä, että se ei ole rajoittunut esimerkiksi työvoimapolitiittisten kurssien aihepiireihin. Kirjaa voikin mielestäni käyttää hyvin monentyyppisten ryhmien kanssa.

Suomalaisen arjen esittely ei kuitenkaan ulotu kielelliseen arkeen. Puhekielen olemassaolo myönnetään tosin jo ensimmäisessä kappaleessa, mutta sinne tänne ripoteltuja harmaita tietolaatikoita pidemmälle eivät tekijät ole halunneet mennä kielellisen variaation esittelyssä. Dialogit ovat yleensä oppikirjojen — erityisesti niihin liittyvien äänitteiden — koetinkivi: käytetäänkö niissä kirjoitetun kielen mukaisia muotoja vai pyritäänkö ottamaan mukaan sellaisia puhekielisyyskäytöksiä, joita suuri osa suomalaisista käyttää arkipuheessaan? Tekijät ovat valinneet niihinkin yleiskielisen linjan; vasta loppupuolen dialogeissa esiintyy jokin yksittäinen *mä* tai *me voidaan*. Tämä ratkaisu saattaaakin tyydyttää useita oppijoita ja heidän opettajiaan eri puolilla Suomea ja Suomen ulkopuolella (ks. Kyyk-

kä 2001). Kaikki dialogit eivät kuitenkaan kuulosta luontevilta. Persoonapronomineja kuljetetaan teksteissä ja harjoituksissa mukana yllättävän pitkään, vielä kauan sen jälkeen, kun on todettu, että persoonapäätö ilmaisee samaa asiaa. Erityisen hankalaa on tasapainottelu passiivin ja monikon ensimmäisen persoonamuodon välillä. Esimerkiksi kappaleen 15 kuvassa (s. 113) henkilöt sanovat:

- Nähdäänkö lauantaina kolmelta?
- Joo. Nähdään vaan. Me voimme käydä kahvilla ja sitten elokuvissa.
- Selvä. Sovittu.

Onkin yllättävää, että kielen käyttöä painottava oppikirja sitoutuu niin vahvasti perinteiseen, standardikieleen keskittyvään opetukseen. Pienet myönnytykset puhekieleen päin olisivat tuoneet dialogeihin lisää tekijöiden itsensä peräänkuuluttamaa autenttisuuttakin. Olisi ollut tärkeää, että paitsi dialogeihin erityisesti juuri puheenymmärtämistehtäviin olisi sisällynyt puhekielisiä variantteja, sillä muuten kirjan tietoiskut puhekielestä voivat jäädä — erityisesti ulkomailloilla opettaessa — irrallisiksi.

Millaisia kielenkäytön malleja kirjaan liittyvästä äänitteestä sitten saa? Uuden kielen perusteita opiskeltaessa keskeinen asia on kielen prosodiaan ja äänneiden kvaliteettieroihin tutustuminen. Tätä osa-aluetta ei — kuten ei muissakaan suomen kielen oppikirjoissa — oikeastaan käsitellä, lukuun ottamatta listaa vokaaleista ja konsonanteista (s. 7). Opettajan tehtävänä onkin antaa ääntämisen opiskelulle sen ansaitsema asema (ks. esim. Kjellin 2002). Kirjan monipuolinen tekstiainee tarjoaa hyvät mahdollisuudet tuottaa äänite, joka tuo esiin suomen kielen prosodisia piirteitä monia muita kirjoja paremmin. Luenta on pääosin luontevaa ja ilmeikästä, vain paikoin teennäistä tai liioitellun selvää. Erityisesti tunteiden ilmaisuun keskittyvässä kap-

paleessa 10 (»Mattia ja Jannea jännittää») lukijat näyttävät, miltä emotiot kuulostavat suomeksi ilmaistuina. Äänitteen puhujat ovat eri-ikäisiä, sekä naisia että miehiä. Puhenoisuus vaikuttaa autenttisuudelta. Vaikkei puhekieltä olekaan tarjolla, variaatio on äänitteessä marginaalisesti läsnä: eräällä puhujalla on avartuneita diftongeja, toiselta puuttuu varieteetistaan loppukahdennus. Äänitteen äänimaailma (esim. taustäännet) on monipuolisempi kuin monissa muissa suomen kielen oppikirjoissa.

LOPUKSI

Ulkoasultaan kirja poikkeaa tavanomaisesta S2-oppikirjojen harmaasta massasta: kustantaja ei ole säästellyt värien käytössä eikä kuvissa. Kaikkia ei kuvien ja värien yltäkylläisyys tietenkään miellytä, mutta varsinkaan ulkomailloilla opettaessa kurssikirjan visuaalisesta runsaudesta ei liene haittaa. Yksikieliseen oppikirjaan valokuvat ja värit tuovat tarpeellista havainnollisuutta.

Suuri osa suomen kielen oppikirjoista on melko kielioppikeskeisiä (ks. Aalto 1997; Martin 1999). *Hyvin menee* -kirja on pitkälti tekijöidensä kuvaamien lähtökohden näköinen: kieltä opiskellaan kielenkäyttöfunktioiden vuoksi, ei kielisysteemin vuoksi. Suurin osa harjoituksista lähtee oppijan ilmaisutarpeista: tavoitteena on vaihtaa ajatuksia, ei rakenteita. Pidän tätä hyvin tärkeänä tavoitteena erityisesti maahanmuuttajien suomen kielen opetuksessa, sillä liian monet nykyisistä oppikirjoista keskittyvät rakenteen opettamiseen, vaikka väittävätkin tekevänsä muuta. Alkeisoppikirjoja on vaivannut näihin asti myös hyvien tekstien puute. Heikkilän ja Majakan kaan kirjassa vastataan erinomaisesti tähänkin tarpeeseen. Siinä on myös pyritty harjoittamaan kaikkia kielitaidon osa-alueita tasapainoisen tuntuisesti ensimmäisestä

kappaleesta lähtien. Erityisen onnistuneena pidän järjestelmällistä puheenymmärtämisen harjoittelua: puheenymmärtämisen opettaminen ja opetteluhan on keskeistä ja erittäin haastavaa uuden kielen alkeiden ollessa kyseessä. Tehtävät tukevat kappaleissa opittuja asioita, ja ne ovat tehtävänannoiltaan sellaisia, että ne palvelevat tämän tason ymmärtämisharjoituksia erinomaisesti. Myös sisällöiltään monet niistä ovat alkuvaiheen oppijan »henkiinjäämisen» kannalta relevantteja.

Hyvin menee -kirjan tarjoamien tekstien vaikeustaso ylittää monien alkeisoppikirjojen tekstien tason. Useissa muissa kirjoissa on lähdetty siitä, että tekstit palvelevat ensisijaisesti jonkin kielioppiasian opettamista, jolloin ne ovat väistämättä aika riisuttuja. Yksinkertainen kieliasu merkitsee kuitenkin pakostakin myös yksinkertaista sisältöä. Heikkilän ja Majakankaan oppikirjan tekstien vaikeustaso ja kiinnostavuus antavat mahdollisuuden käyttää kirjaa myös esimerkiksi niin sanottujen valealkajien kanssa, joilla on kenties ollut hankaluuksia päästä sisälle suomen kieleen jonkin toisen kirjan tarjoaman vahvan kielioppipainotuksen vuoksi. *Hyvin menee* -kirjan lähestymistapa ja elämänmakuiset tekstit auttanevat motivoimaan entistä useampia opiskelijoita. Ehkäpä valealkajien määrä saadaan vähenemään tämän kirjan avulla? ■

SIRKKU LATOMAA

Sähköposti: sirkku.latomaa@uta.fi

LÄHTEET

- AALTO, MAIJA-HELLIKKI 1985: *Finnish for foreigners 1*. Helsinki: Otava.
- AALTO, EIJA 1997: Oppimateriaalien muutuvat oppimiskäsitteet. – Anna-Maija Raanamo & Paula Tuomikoski (toim.), *Kielisillan rakentajat*.

Katsaus ulkomaanlehtori- ja kielikurssitoimintaan ja toiminnan arviointi s. 46–51. Opetusministeriö. Helsinki: Edita.

- FORSMAN SVENSSON, PIIRKKO 1999: Lähtökohtana oppijan ilmaisutarpeet. – *Virtittäjä* 103 s. 490–496.
- KJELLIN, OLLE 2002: *Uttalet, språket och hjärnan. Teori och metodik för språkundervisningen*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- KOSKELA, ANNE – SUNI, TIINA 2000: Opettamisjärjestys suomen kielen oppikirjoissa. – Sanna Martin & Helena Sulka (toim.), *Tutkielmia oppijankielestä* s. 129–158. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 17. Oulu: Oulun yliopisto.
- KYYKKÄ, TANJA 2001: *Puhekielen eri muodot suomi toisena kielenä -opetuksessa. Opettajien ja opiskelijoiden näkemyksiä kielen variaatiosta ja opetuksesta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LAURANTO, YRJÖ 1996: *Elämän suola. Suomen kielen alkeita. Opettajan opas*. Kielikeskusmateriaalia n:o 112. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MARTIN, MAISA 1999: Mikä on keskeisintä suomen kielessä? – Seppo Pekkola (toim.), *Sadanmiehet. Aarni Penttilän ja Ahti Rytkösen juhla-kirja* s. 155–181. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 41. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SHRUM, JUDITH – GLISAN, EILEEN W. 1994: *Teacher's handbook: Contextualized language instruction*. Boston: Heinle & Heinle.